

Daniel Mason

ŽIEMOS KAREIVIS

*Sodrus ir
lyriškas, užburia
elegantiškumu.*

HERALD

baltos lankos

Daniel Mason

Žiemos kareivis

romanas

Iš anglų kalbos vertė Anita Kapociūtė

baltos lankos

1

Šiaurės Vengrija,
1915-ųjų vasaris

Po penkių valandų kelionės į rytus nuo Debreceno traukinys sustojo prie stoties atviroje plynėje.

Nebuvo jokio pranešimo, net garvežio švilpuko. Jei ne sniegu aplipusi lenta su pavadinimu, keliauninkas nebūtų nė susigaudęs, kad jau atvyko. Paskubomis, pabūgęs pražiopsoti stotį, jis suglobė kelionkrepšį, apsiaustą, kardą ir suskato brautis per traukinio koridorių užkimšusių vyrų grūstį. Iš visų keleivių čia išlipo jis vienintelis. Kiek tolėliau krovikai iškėlė iš vagono porą dėžių ir tuoj vėl sušoko vidun, pliaukšėdami sužvarbusiais delnais ir taip juos šildydami. Sąstatas iškart ir trūktelėjo žvangčiodamas sandūrų grandinėmis, vėjo gūsis supurtė atvykėlio milinę, apie kelius ėmė sukuriuoti sukilusio sniego verpetas.

Husarą rado laukiantį stoties pastate, vidun iš stingdančio šalčio buvo įsivedęs ir arklius. Gyvuliai karpė ausimis, beveik siekiančiomis žemas lubas, ilgi snukiai karojo viršum suolo, ant kurio sėdėjo trys valstietės, sunėrusios rankas ant apmuturiuotų pilvų lyg kokie gerai prisikirtę storuliai. Jų kojos kadaravo tik vos vos nesiekdamos žemės. Moteris, arklys, moteris, arklys, moteris. Husaras stovėjo tylėdamas. Vienoje

Liucijui teko matyti parade žygiuojančius pulkus su linguojančiomis plunksnomis ir ryškiaspalviais diržais, bet šitas žmogus vilkėjo storą pilką apsiaustą, galvą dengė apčiurusi, sulopyta kailinė kepurė. Jis mostelėjo Liucijui prieiti, padavė vieno arklio vadeles, o antrąjį išsivedė laukan. Kinkuodamas po dvi galviu Habsburgų ereliu virš durų, arklys švytruojančia uodega kliudė moteris.

Liucijus trūktelėjo vadeles, bet jo kumelė bandė spirtis. Jis ėmė glostyti jai kaklą vienos – sulaužytos – rankos skiausčia plaštaka, kita ranka tempė vadžias.

– Eime, – sukuždėjo iš pradžių vokiškai, paskui lenkiškai; užpakalinės gyvulio kanopos atitrūko nuo ledo ir sušalusio mėšlo. Tada tarė husarui prie durų: – Ilgai laukei.

Nieko daugiau ir nepasakė. Lauke husaras nuleido ant veido odinę kaukę su prorėžomis akims bei nosiai ir užsiritu ant arklio. Liucijus nusekė iš paskos, kuprinę užsivertė ant pečių, veidą vargingai mėgino apsvynioti šaliku. Trys senos moterys stebėjo juos iš stoties pastato, kol husaras apgręžė arklį ir spyriu uždarė duris. Jūsų sūnūs neatvažiuoja, norėjo pasakyti joms Liucijus. Bent jau tikrai ne tokios būklės, kokios norėtųmėt juos pamatyti. Kažin ar dar būtum kur radęs ant abiejų kojų besilaikantį vyrą, kuris šiuo metu nebūtų bandęs pralaužti rusų sutelktos Peremislio blokados.

Netaręs nė žodžio, husaras risčia nujojo šiaurės pusėn, ilgas jo šautuvas gulėjo skersai balną, kardas kabojo prie juosmens. Liucijus grįžtelėjo, pažvelgė į geležinkelį, bet traukinys jau buvo dingęs. Bėgius vėl klojo snaigės.

Liucijus nujojo husarui iš paskos. Kumelės kanopos gaudžiai dunksėjo į sušalusią žemę. Dangus buvo pilkas, tolumoje kalnų viršūnės slėpėsi įsirėžusios į audros debesis. Kažkur ten

buvo Lemnovicai, o juose – Trečiosios armijos pulko ligoninė, kur Liucijui ir buvo skirta dirbti.

*

Jis buvo dvidešimt dvejų metų amžiaus, nenustygstantis vietoje, kupinas pagiežos hierarchijai, nekantraujantis greičiau užbaigti mokslus. Ištisis trejus metus studijavo vienas, tūnodamas bibliotekose, su vienuolio įkarščiu griežtai atsidavęs medicinai. Jo vadovėlių paraštės šiaušėsi liežtomis ir ranka prilipintomis plonyčio kalkinio popieriaus skiautėmis. Erdviose salėse jis įdėmiai žiūrėdavo į blizgias skaidres, matė jose, kaip žmogų subjauroja šiltinė, skarlatina, vilkligė, maras. Įsiminė įjunkio į kokainą ir isterijos požymius, sužinojo, kad apsinuodijimą cianidu galima atpažinti iš migdolų kvapo, kad susiaurėjusios aortos vožtuvo užesys girdėti kakle. Vilkėdamas šviežiai, kaip tik tai dienai išlygintą kostiumą, pasišęs kaklaraištį, jis ištisis valandas žvalgydavosi iš kvaitinančių operacinės balkono aukštumų, ištempęs kaklą ieškodavo properšos pulkelyje nerimstančių bendrakursių, žvelgdavo viršum kruopščiai sušukuotų vyresniųjų studentų galvų, viršum jaunesniųjų profesorių ir chirurgo asistentų, kol pagaliau žvilgsnis nuslysdavo chirurgine drapiruote ir smigdavo į pjūvį. Tuo metu, kai buvo paskelbtas karas, jį į operacinę kasnakt perkeldavo sapnai, ilgi, reikalaujantys susitelkti, – iš prapjautų kūnų jis išimdavo tikrovėje egzistuoti negalinčius organus: pusiau žmogaus, pusiau kiaulės. (Gaudavo atliekų iš mėsininko rankai miklinti.) Vieną naktį, sapnuodamas, kaip išima tulžies pūslę, jis taip aiškiai pajuto drėgną ir šiltą kepenų sunkumą, kad pabudo tvirtai įsitikinęs: sugebėtų operuoti ir vienas pats.

Jo atsidavimas buvo visiškas, bet šitokios ištikimybės ištakos taip ir liko paslaptis. Būdamas vaikas, lyg pakerėtas žvelgdavo į vaškinius negyvėlius anatomijos muziejuje, bet lygiai taip pat žiūrėdavo ir trys jo broliai, tik nė vienas nepasuko gilintis į Hipokrato meną. Giminėje gydytojų nebuvo: nei tarp Kželevskių iš Pietų Lenkijos, nei, žinoma, tarp giminių iš motinos pusės. Kartais, per kurį nors iš jos rengiamų nepakenčiamų priėmimų kokios puošėivos damutės užspeistas į kampą, jis būdavo priverstas išklaudyti globėjiškos prakalbos, koks taurus pašaukimas esanti medicina ir kaip jam vieną dieną būsią atlyginta už gerą širdį. Tačiau gerumas jo nedomino. Į klausimą, kas ginė jį į knibus mokytis nesuskaičiuojamas valandas, jam pačiam labiausiai tikėtinas atsakymas buvo: tiesiog džiaugsmas mokytis. Potraukio į dievobaimingumą jis nejautė, bet būtent religijoje aptiko žodžius: apreiškimas, apsiereiškimas, Dievo kūrinių stebuklas, pats dar galėjo pratęsti: stebuklas, kaip Dievo kūrinių kartais linkusi išklerti.

Tiesiog džiaugsmas mokytis – šiaip ar taip, tokį atsakymą jis rinkdavosi didžiausio pakylėjimo valandėlėmis. Tačiau buvo ir kita medicinos link pastūmėjusi priežastis, bet ją jis ėmėsi svarstyti vėliau, tomis valandomis, kai apnikdavo abejonės. Iš vienintelių dviejų bendramokslų, kuriuos galėjo vadinti draugais, Fojermanas buvo siuvėjo sūnus, o Kaminskiui, kuris pasibalnodavo nosį akiniais su paprastais stiklais vien tam, kad atrodytų vyresnis, Gailestingosios seserys skyrė stipendiją. Nors apie tai niekada nesikalbėdavo, Liucijus žinojo, kad visi jie į mediciną pasuko dėl perspektyvos pakeisti savo padėtį visuomenėje. Fojermanui ir Kaminskiui tai reikė palypti *aukštyn*: iš Leopoldštato lūšnynų ir iš labdarių išlaikomos mokyklos. Savo ruožtu Liucijui, kurio tėvas buvo labai senos

lenkų giminės, kildinančios save iš Jafeto, Nojaus sūnaus (taip, *to* Nojaus), palikuonis, o motinos gyslomis tekėjo tas pats mėlynas kraujas kaip ir Jono Sobieskio – Didžiojo Vienos išlaisvintojo, Vakarų civilizacijos gelbėtojo, Lenkijos karaliaus, Lietuvos didžiojo kunigaikščio, taip pat Rusėnijos, Prūsijos, Mazovijos, Žemaitijos, Livonijos, Smolensko, Kijevo, Volynės ir taip toliau, ir panašiai valdovo – taigi, Liucijui visuomeninis mobilumas reiškė žingsnį ne aukštyn, o šalin.

Na ne, iš tiesų jis nepriklausė jų terpei nuo pat pradžių – atsitiktinai pradėtas šeštas vaikas, gimęs praslinkus bent ke-leriems metams po to, kai gydytojas pranešė jo motinai, kad niekad nebegalėsianti pastoti. Jeigu nebūtų buvęs kaip iš akies trauktas tėvas – aukštas, stambių pėdų ir plaštakų, baltos it alebstras odos, tokių pribloškiančiai šviesių plaukų, kad pritiktų nebent islandui, ir vešlių, visai kaip tėvo, „anties uodegos“ antakių net kai buvo dar visai mažas, – būtų gal netgi svarstęs, ar tik nesąs kažkieno kito vaikas. Vis dėlto tėvo veidą dažnai užliejantis nuoraudis atrodė lyg sveikata trykštančio riterio, ką tik po turnyro nusiėmusio šalną, raudonis, o Liucijus atrodydavo tik nesmagiai nukaitęs. Žvelgdamas į savo brolius ir seseris it žuvys vandenyje nardančius motinos priėmimuose, jis niekaip neįstengdavo perprasti jų lengvumo, jų gracin-gumo, jų stiprybės. Kad ir ko mėgindavo griebtis pats: gniauž-davo kišenėje akmenį, kad neužmirštų šypsotis, susidarydavo išstisus sąrašus „temų pasišnekučiuoti“ – spontaniškumas jam taip ir liko nepasiekiamas. Prieš pobūvius, būdavo, slampinėja po saloną, bando kiekvienam meno kūriniui priskirti po kokią nors idėją pokalbiui: štai žvilgsniu kliudęs Sobieskio portretą, kalbėsiaš apie atostogas, Šopeno biustas bus ženklas ko nors svečią paklausti apie jį. Ir vis dėlto, kad ir kiek ruošdavosi,

galiausiai nutikdavo visada tas pat: vos prasižiojus prašnekti – akimirksnio pauzė, nežymus kluptelėjimas, užstrigęs balsas gerklėje, ir tik paskui – numatyti žodžiai. Sukiotis tarp plazdančių švelnių suknelių ir kruopščiai išlygintų kariškų kelnų jam nebuvo sunku. Bet, vos tik prisiartindavo prie kitų vaikų pulkelio, šių juokas tuojau nutrūkdavo.

Kartais jis susimąstydavo: jei būtų augęs kur nors kitur, kitais laikais – tarp kitokių, tylių žmonių, – gal niekam ir nebūtų kritę į akis, kaip nesmagiai jaučiasi. Bet Vienoje, kur lengvapėdiškumas buvo paverstas kone kultu, tarp visų tų iškalbių žmonių, jo kliautys buvo pastebimos, ir jis tai žinojo. Jau pats jo vardas, Liucijus – legendinių Romos valdovų vardas, jam išrinktas tėvo, – skambėjo kaip patyčia: ko jau ko, o skaidraus lengvumo jam trūko labiausiai. Sulaukęs trylikos jis buvo jau taip įsibauginęs nesiliaujančių tylių motinos priekaištų, toks suglumęs dėl vis stiprėjančio nesugebėjimo bent ką nors pasakyti, kad jo nesmagumas ėmė reikštis išorėje: lūpos virpėjimu, nervingu pirštų trūkčiojimu, o galiausiai jis pradėjo ir mikčioti.

Iš pradžių buvo apkaltintas apsimitinėjęs. Mikčioja tik maži vaikai, tvirtino jam motina, tik jau ne ūgtelėję, jo amžiaus sulaukę berniukai. Jis niekad nemikčiodavo būdamas vienas ar kalbėdamas apie savo mokslinius žurnalus arba paukščio lizdą už lango. Kalbėjo nekliūvančiu liežuvio ir lankydamasis imperijos Zoologijos rinkinių akvariume, kur galėdavo išstis valandas spoksoti į *Grottenolm* – europinius protėjus, iš Pietų Imperijos atkeliavusias aklas, skaidrias salamandras, į kurias žiūrėdamas galėjai stebėti magišką jų kraujo pulsavimą.

Vis dėlto galiausiai nusileidusi ir pripažinusi, kad kažkas gali būti negerai, ji pasamdė kalbos specialistą iš Miuncheno, pagarsėjusį savo „Kalbos ir kalbėsenos sutrikimų žinynu“ bei

paties išrastu metaliniu prietaisu, vadinamuoju *Zungenapparat*, kuriuo vieną nuo kito atskirdavo lūpų, gomurio ir balsaskylės judesius ir šitaip neva ištaisydavo bet kokius garso ir kalbėsenos defektus.

Gydytojas prisistatė šiltą vasaros rytą, krimščiodamas nagų šerpetas. Niūniuodamas panosėje nužvelgė vaiką, apčiupinėjo jam kaklą, pasižiūrėjo į ausų angas. Kažką matavo, karstelėjusiais pirštais braukė dantenas – motinai pakyrėjo ir ji pasišalino. Galiausiai buvo pasitelktas ir aparatas, o berniukui liepta dainuoti „Laimingąjį klajūną“.

Jis pabandė. Gnybtas žnybo jam lūpas. Prietaiso virbai rėžė liežuvi, jis išspjovė kruvinų seilių krešulį.

– Garsiau! – suriko daktaras. – Veikia!

Sugrįžusi motina rado sūnų skalijantį lyg šuva, apsiputusį raudonai. Liucijus žvilgsniu ėmė šokčioti nuo vieno prie kito: motina – daktaras – motina – daktaras; motina, rodėsi, vis labiau pampsta, užliejama vis sodresnio raudonio, o daktaras vis labiau traukiasi ir blykšta. Ogi tu nė nenutuoki, į ką įklampojai, pagalvojo berniukas, žvelgdamas į tą žmogų. Ir nejučia pratrūko kikenti – nelengva užduotis su *Zungenapparat* burnoj, – o daktaras paskubomis susiglobė savo įrangą ir pasipustė padus.

Antras daktaras bandė jį hipnotizuoti, bergždžiai, tad tik prirašė valgyti daugiau silkės, idant balso stygos būtų pateptos riebalais. Trečias, apgniaučęs jam sėklides, pareiškė, esą šios deramai išsivysčiusios, bet taip ir nepajutęs jose jokio krustelėjimo, kai berniukui buvo parodyta itin kūningos mankštos vaizdų iš „Vienuolyno paslapčių“ iliustruoto leidimo, išsiėmė užrašų knygelę ir paskrebėno: „Liaukų nepakankamumas.“ Tada kažką pakuždėjo Liucijaus motinai į ausį.

Po savaitės motina įtikino tėvą nusivesti berniuką į linksmybių namus, tamtyč pritaikytus dar nekaltiems vaikinams, turinčius oficialų dokumentą, liudijantį, kad čia neplinta sifilis. Ten Liucijus buvo užrakintas aksomu išmuštuose Liudvigo II stiliaus apartamentuose su kaimietuke iš Kroatijos, aprenpta kaip *opera buffa* dainininkė. Kadangi ji buvo pietietė, Liucijus jos paklausė, ar yra kada girdėjusi apie *Grottenolm*. Taip, atsakė ji, ir išgąstingas jos veidelis iškart nušvito. Kadaisė jos tėvas gaudydavęs mažąsias salamandras ir pardavinėdavęs visos imperijos akvariumams. O paskui abu negalėjo atsistebėti tokiu sutapimu jų gyvenimuose, mat kaip tik tą savaitę Zoologijos rinkinių akvariume išneršė viena iš Liucijaus numylėtinių.

Vėliau, tėvui paklausus: „Na kaip, padarei?“, Liucijus atsakė: „Taip, tėve.“ Tėvas neatlyžo: „Netikiu. Tai ką tu darei?“ O Liucijus atsakė: „Dariau, ką reikėjo daryti.“ Tėvas paklausė: „Ir kas gi tai yra?“ O Liucijus: „Tai, ko išmokau.“ O tėvas: „Tai ko gi tu išmokai, vaike?“ Liucijus, prisiminęs skaitytą sesers romaną, atsakė: „Padariau tai ugingai.“ – „Štai kur mano sūnus“, – įvertino tėvas.

Tėvų priėmimus jis kėsdavo tylomis, kol jam galiausiai būdavo leidžiama ištrūkti. Būtų mielai suvis išsisukęs, bet motina pareiškė, esą tuomet svečiai manytų, kad ji elgiasi kaip Valentina Rozorovska, kuri savo luošą dukterį slėpdavo skrynioje. Tad, jai vaikščiojant nuo vieno svečių būrelio prie kito, Liucijus tursendavo iš paskos. Ji nepaprastai didžiavosi laibu savo liemeniu, ir Liucijui atrodydavo, kad kartais tamposi jį su savim tik dėl to, kad užvis didžiausias malonumas jai būdavo išgirsti iš kitos moters lūpų: „Agnieska, po šešių vaikų – tokia *sportiška*! Kaip šitaip gali būti?“

Banginio ūsų korsetas, norėdavosi rėkti Liucijui. Tokie pašnekesiai jam keldavo siaubą. Panašūs komentarai, susiję su jo gimimu, jam atrodė vulgarūs, tarsi kiti žmonės, jam girdint, būtų žarstę motinai komplimentus, girdami jos lyties organus. Jis lengviau atsikvėpdavo, kai motina užvesdavo kalbą apie kitką, muziką arba architektūrą, o ypatingą dėmesį ji skirdavo pramonininkų žmonoms, itin domėdavosi, kur keliaudavo jų vyrai, – tik būdamas jau gerokai vyresnis Liucijus perprato, koks strateginis buvo tas jos kamantinėjimas, o galiausiai – ir kietaširdiškas.

Karalius nuolatos medžioja, karalienė nuolatos nėščia, – toks juokelis, perfrazuojant Gėtę, sklido apie jo šeimą. Tačiau Liucijus manė, kad ši karalienė daugeliu atžvilgių – ir viena, ir kita. Gyvenimo malonumų mėgėjas jo tėvas, ulonų armijos majoras, buvo italų pašautas į šlaunį Kustocos mūšyje ir nusiteikęs visą likusį gyvenimą smagiai dykinėti savo įgulos būstinėje Krokuvoje, gurkšnodamas slivovicą ir tobulindamas pirštais rodomus šešėlius vaikams gąsdinti. Pirmąjį savo vedybinio gyvenimo dešimtmetį karo didvyris, baimindamasis sutrikdyti tokią idilę, kaip išmanydamas stengėsi nuo Liucijaus motinos nuslėpti mieguistas jo šeimai priklausančias kasyklas. Geležis? *Ten?* Šikšnosparnių spiros, ne geležis, tiek jos ir tėra. Varis? Na ką tu, brangioji, kažkas paleido paiką gandą. Ką? Kas nors tau priešnekėjo, kad ten esama *cinke*?

Jis išties pažinojo savo žmoną kaip nuluptą. Vos tik jos rankos pasiekė balanso dokumentus, sugaudė sudundėjo visa Pietų Lenkija. Vos per trejus metus Kželevskių šachtos, iki tol aprūpindavusios armiją sagomis kareivių mundurams ir žalvariu trimitams, persimetė tiekti plieną ir geležį naujam geležinkelio linijai į Zakopanę. Neilgai trukus Liucijaus motina

perkraustė visą šeimą į Vieną, siekdama įsitvirtinti pačioje imperijos širdyje. Viskas taip, kaip ir priklausau, mėgdavo kartoti ji. Juk Viena liko skolinga jos giminei nuo pat anų laikų, kai Sobieskis išvadavo Austriją nuo turkų.

Apie tai, savaime aišku, buvo kalbama tik privačioje aplinkoje. Viešai Liucijaus motina nėmaž nedvejojo apsirūpinti būtiniais imperiniais atributais. Ant židinio atbrailos jų namuose netrukus išsirikiavo keraminiai dirbiniai Pranciškaus Juozapo jubiliejams atminti. Motina užsakė Klimtui nutapyti jos portretą, iš pradžių – su Liucijumi prie šalies, bet paskui, kadangi negalėjo atsižavėti auksiniais Adelės Bloch-Bauer portreto ornamentais, Liucijų nurodė užtapyti. O jų airių vilkogaudžių dinastija: Pušekas I (1873–1881), Pušekas II (1880–1887), Pušekas III (1886–1896), Pušekas IV (1895–1902) ir taip toliau – buvo kilusi ne iš bet ko, o iš pačios imperatorienės Sisi numylėtinio Šešėlio.

Vienoje gimė visi jos vaikai, išskyrus vyriausiąjį. Vladislavas, Kazimiežas ir Boleslavas, Silvija ir Regelinda – išgirdęs vardus pagalvotum apie kokią lenkų šventųjų procesiją. Kai Liucijus persirito dešimtuosius metus, visi jau buvo išskridę iš lizdo. Tik vėliau jis sužinos, kad būta tarp jų nesutarimų, ir net rimtų, bet vaikystėje broliai ir seserys jam atrodė vieningi, vandens lašas nebūtų prasisunkęs. Vyrai gerdavo, moterys puikiai skambindavo pianinu. Vyrai, iš savo dvarų Lenkijoje ir Vengrijoje išnykstantys drauge su jo tėvu, išsiruošę į priešaušrio medžiokles, gerdavo iš tiesų daug.

Tad Liucijus labai nenustebo, kad, jam pirmąsyk pasisakius apie ketinimus studijuoti mediciną, motina su panieka rėžė, esą tai – studijų sritis prasisiekėliams karjeristams.